

Հ. Ս. ԵՂԻՍՋԱՐՅԱՆ

ՍՊԻՏԱԿԱՎՈՐ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆՔԸ ԵՒ ՆՐԱ ՎԻՄԱԳԻՐ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Սպիտակավոր Սուրբ Աստվածածնի վանքը գտնվում է Սովետական Հայաստանի Եղեգնաձորի շրջանում, Վերնաշեն (Բաշքենդ) գյուղից մոտավորապես վեց կիլոմետր դեպի հյուսիս։ Վանքը տեղավորված է Թեքե-Դուրուրան լեռան հարավահայաց լանջին, մի փոքրիկ հարթակի վրա, որը երկու կողմերից եզերվում է լեռնային հեղեղատի ձորակներով, բարձրադիր ու գեղատեսիլ վայրում, որտեղից, դիտողի առջև բացվում է հիասքանչ տեսարան դեպի հարավ և հարավ-արևմուտք՝ դեպի Արփա գետի հովիտը։

Պատմական աղբյուրները ոչ մի հիշատակություն չեն պարունակում այդ վանքի մասին։ Նրա վրա փորագրված սակավաթիվ արձանագրություններն էլ զլխավորապես նվիրատվական են, ուստի չեն կարող որևէ չափով նյութ ծառայել նրա անցյալը պարզաբանելու համար։ Հետևաբար նրա անցյալը անհայտ է պատմությանը։

Արձանագրությունների մեջ վանքը կոչվում է Մեծ անապատ, Ս. Կարապետի անապատ, Անապատ և գերեզմանատեղի Ս. Գրիգորի, Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի անապատ անուններով։ Գրականության մեջ ավելի

գործածականն ու համահայտը Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանք անունն է։ Վանքի այդպիսի բարձրագույն անունները, ինչպես և նրա աշխարհագրական դիրքն ու նրա հուշարձանների կառուցողական շատ հետաքրքրական ու բնորոշ ձևերը վկայում են, որ նա միշտադարյան Հայաստանի նշանավոր մենաստաններից մեկը պետք է եղած լինի։

Յուրեք այդ հանգամանքը ի նկատի ունենալով է, որ որոշ տեղագիրներ ու հնախույզներ ենթադրում են, որ Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքը Գլաձորի հռչակավոր վանքը պետք է լինի։ Սակայն նման ենթադրությունը զուրկ է իրական հիմքերից։

Ինչդիրն այն է, որ ինչպես Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքի, այնպես էլ Գլաձորի վանքի կառուցման ժամանակը ստույգ հայտնի չէ, անհայտ է նաև դրանց վերջնապատմությունը։ Ղեռ ավելին, որոշ չէ նաև Գլաձորի վանքի գտնվելու ճիշտ տեղը։ Հայտնի է միայն այդ երկու վանքերի անունները և այն, որ դրանք երկուսն էլ գտնվում են Սյունյաց նահանգի Վայոց-ձոր գավառում։

Միջանկյալ կերպով նշենք, որ Գլաձորի վանքը Հայաստանի կրոնական և ուսումնա-

կրթական խոշոր կենտրոններից մեկն է եղել: Առավել հուշակված է եղել ԺԳ դարի կեսերից մինչև ԺԴ դարի կեսերը, հատկապես Ներսես Մշեցու (վախճանվել է 1284 թ.) և Ծսայի Նշեցու (1284—1338) առաջնորդության ժամանակ: Գլաձորում գրված բազմաթիվ ձեռագրերի հիշատակարաններում՝ «երկրորդ Աթենք» և մայրաքաղաք ամենայն իմաստնոց», «Մեծ դպրատուն» և այլ բարձր անուններով է կոչվել վանքը:

Եթե Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքը կոչվել է Մեծ անապատ, Ս. Կարապետի անապատ, Անապատ և դերեղմանստեղի Ս. Գրիգորի, Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի անապատ անուններով, ինչպես այդ մասին նշված է նրա վրա փորագրված արձանագրություններում, ապա Գլաձորի վանքը կոչվել է Աղբերից վանք, մականվամբ Գլաձորի վանք, իսկ ոմանք էլ աղավաղված ձևով կոչվել են Գալլաձորի վանք. «Բարձրագիտակ մենաստանիս Գլաձոր, որ յանհմուտ և գնչու արանց Գալլաձոր ասի»: Միաժամանակ վանքի եկեղեցին մի շարք ձեռագրերի հիշատակարաններում կոչվում է Ստեփանոս Նախավկայի անունով:

Այդ բոլորին որպես ապացույց անհրաժեշտ են համարում մեջ բերել միայն երկու ձեռագրերի հիշատակարանների համապատասխան մասերը.

«Ի թիւս Զն: (1291). գրեցաւ մեկնութիւն Կաթողիկէիս ձեռամբ բաղմամեղ և սուտ անուն կրանաւորի Յոհանիսի՝ աշակերտի Բանի, ի մենաստանս որ կոչի Աղբերից վանս և մականուն Գլաձոր, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Ստեփաննոսի. ի վարժապետութեան գիտնական և արդիւնական մեծ հոգեւոր յնասու ղոր շնորհեսցէ ղսա մեզ տէր ընդերկայն աւուրս: Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան որք հանդիպէնք այսմ մատենի՝ զթողութիւն խնդրեք ի Տեառնէ իմ»:

«... փառք եռանձնեայ և միոյ աստուածութեանն որ արժանացոյց զանարժանս՝ հասանել ի վերջին գիծ տառիս պիտոյից. ի թուականիս հայկազեան տոմարի. Զնէ (1298):

Արդ՝ գրեցաւ սա ի գաւառիս կոչեցեալ Վայոց ձոր, ի վանս Գլաձոր, ընդ Հովանեաւ սուրբ Նախավկայիս, ի վարժապետութեան Ծսայեայ առն հեղո և խաղաղարարի...»¹:

Վերը շարադրածից միանգամայն պարզ է դառնում, որ Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի և Գլաձորի վանքերի անունները միանգամայն տարբեր են, հետևապես նրանք բոլորովին տարբեր վանքեր են:

¹ Զ. Ղ. Ալիյան, «Սիսական», Վենետիկ, 1893 թ., էջ 131:

Բացի դրանից, մատենագրական աղբյուրներում որոշակի կերպով նշվում է նաև Գլաձորի վանքի տեղը: Վարդան աշխարհագիրը Վայոց-ձոր գավառի վանքերի թվին է դասում նաև Գլաձորի վանքը, ասելով. «Գլաձոր, ուր վարժարանն է, և աթոռ սուրբ վարդապետաց մերոց»։ Իսկ այդ նույն աշխարհացույցի ընդարձակության մեջ ճշտվում է նաև գավառի այն մասը, ուր գտնվում էր վանքը, այն է Գլալաձորն՝ ի սահմանս Եղեգեց ձորոյ»²:

Ինչպես հայտնի է, Եղեգիս գետը և Եղեգիսի ձորը կամ Եղեղնաձորը, որոնք իրենց անունները ստացել են ձորի մեջ, դեռի աջ ափին գտնվող Եղեգիս գյուղաքաղաքի անունից, գտնվում էին Վայոց ձոր գավառի հյուսիսային մասում և գավառի հարավային մասից անջատված էին բարձր լեռնաշղթայով, որ բարձրանում է այժմ Թեքե-Դուրուրան կոչվող գագաթը, որի հարավահայաց լանջին և գտնվում է Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքը: Այդ հանգամանքը նույնպես մի ավելորդ անգամ ապացուցում է, որ Գլաձորի վանքը, որի տեղը մատնացույց է արվում Եղեգիսի ձորում և Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքը, որը գտնվում է Եղեգիսի ձորի սահմաններից դուրս՝ միանգամայն տարբեր վանքեր են:

Գլաձորի կամ Աղբերից վանքի տեղագրության մասին կան և ուրիշ կարծիքներ. Գրեգորի արքեպիսկոպոս Հովսեփյանը որոշակի կերպով այն բնում է վերնաշեն (Բաշքենդ) գյուղից դեպի հյուսիս, Բուրաբերդ ամրոցի արևելյան կողմում, մեջ բերելով նաև տեղանքի լուսանկարը³:

Իրոք, այդ ամրոցի արևելյան կողմում տարածվում են մի հին բնակավայրի հետքեր, սակայն այդ վայրը ոչ միայն դուրս է Եղեգիսի ձորի սահմաններից, ուր, ըստ պատմական աղբյուրների վկայության, պետք է գտնվելիս լինեի Աղբերից վանքը, այլ այդ վայրում չեն պահպանվել կառուցվածքների այնպիսի մնացորդներ, որոնք ականառ կերպով ցույց տային, որ դրանք իրոք վերաբերում են մի նշանավոր մենաստանի:

Իսկապես, անհամոզիչ է, որ նման մի հուշակավոր ուսումնա-կրթական կենտրոն հանդիսացող հուշարձանը, ինչպիսին հանդիսացել է Գլաձորի վանքը, որը Ժն դարում դեռ կանգուն և ամբողջական վիճակում է եղել, ավերված լինի այն աստիճանի, որ նրա

² Նույն տեղում, էջ 130:

³ Գրեգորի արքեպիսկոպոս Հովսեփյան, «Նաղարկյանք կամ Պոռշյանք հայոց պատմության մեջ», Հայպետհրատ, Վաղարշապատ, 1928 թ., էջ 37, 39:

Մպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքը ընդհանուր տեսք

հետքերն անգամ պահպանված չլինեն գետնի երեսին: Մանավանդ, երբ այն համեմատում ենք նրա շրջակայքին շատ մոտիկ գտնվող մյուս վանքերի հետ:

Որոշ ուսումնասիրողներ էլ ենթադրում են, որ Թանահատի վանքը պետք է լինի Գլաձորի մենաստանը:

Բանասեր Գեղամ Սարգսյանը Պատմական հուշարձանների պահպանության կոմիտեում աշխատելու ժամանակ (այժմ հանգուցյալ), ուր նա կատարում էր Հանրապետական տեսչի պարտականություններ, Արգյաղ գյուղից դեպի Ծղեգիսի ձորը գնալու ճանապարհին, Բուլաղլար կոչվող հանդամասում նկատում է հին կառուցվածքների մնացորդներ և, հիմք ընդունելով վայրի Բուլաղլար (աղբյուրներ) անունը, ենթադրում է, որ այդ ավերակ շենքերի մնացորդները պետք է վերաբերվեն Աղբերից վանքին:

Ինչպես տեսնում ենք, Գլաձորի վանքի տեղադրության մասին այդ բոլորը դեռ թեական են և վերջնականապես չեն լուծում խնդիրը: Միայն մանրազնին ու բազմակողմանի հնագիտական ուսումնասիրությունների շնորհիվ հնարավոր կլինի ճիշտ որոշել այդ կարևոր հուշարձանի վայրը:

Թե ե՛րբ է հիմնադրվել Մպիտակավոր Ս. Աստվածածին վանքը և ովքե՛ր են եղել նրա կառուցողները, ստույգ հայտնի չէ: Սակայն հայտնի է միայն, որ այժմ վերնաշեն կոչվող գյուղը, որի սահմաններում է գտնվում Մպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքը, հին Հայաստանի Սյունյաց նահանգի Վայոց-ձոր գավառի Սարկողովք նշանավոր գյուղն է, որն իր շրջակայքով ԺԳ դարի սկզբներին ժառանգություն է տրվում Պոռշյան իշխաններին: Պոռշյանները, ժառանգելով Վայոց-ձոր գավառի այդ մասը, Սարկողովքը դարձնում են իրենց նստավայրը, կառուցելով այնտեղ իշխանական ապարանք և եկեղեցի: Հավանական է, որ հենց այդ ժամանակ էլ նրանք հիմնած լինեն նաև Մպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքը:

Մպիտակավոր Ս. Աստվածածին վանքի հիմնադրման ժամանակի մասին նույն Գարեգին արքեպիսկոպոս Հովսեփյանը, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ եկեղեցու արևմտյան ճակատին փորագրված է 92 (1321) թվականը, իսկ հարավային ճակատին փորագրված արձանագրությունից պահպանված նրա վերջավորության մասը՝ 92 թվականը, հավանական է համարում, որ այդ

միևնույն տարեթվերը պետք է վերաբերվեն վանքի կառուցմանը⁴։

Սակայն մի շարք հանգամանքներ գալիս են ժխտելու այդ հավանականությունը։ Նախ հայտնի է, ինչպես այդ կտեսնենք հետո, որ վանքի զանգակատունը, որը գտնվում է գավթի արևմտյան կողմում, պատին կից, կառուցված է 1321 թվականին։ Որոշակի կերպով նկատվում է, որ զանգակատունը կառուցված է գավթի կառուցումից ավելի հետո, հարթելով ու հարմարեցնելով գավթի արևմտյան պատը։

Միանգամայն որոշակի է նաև այն, որ գավթի կառուցված է եկեղեցուց ավելի ուշ։ Այսպիսով պարզ է դառնում, որ զանգակատան կառուցման ժամանակ՝ այսինքն 1321 թվականից, վաղուց գոյություն ունեին գավթն ու եկեղեցին։

Բացի այդ, ամենից կարևորն է, որ եկեղեցու կառուցողական ձևերն ավելի բնորոշ են ԺԳ, քան ԹԵ դարին։

Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքի հուշարձանների խումբը բաղկացած է մեկ եկեղեցուց, դավթից, զանգակատնից, գերեզմանատնից, որոնք շրջափակված են հատուկ պարսպատերով (Նկ. 1)։ Վանքի շրջապատը հարուստ է վայրի մասրենու և վարդենու թփերով, որի պատճառով տեղացիները նրան Գյուլվանք են կոչում։ Վանքից ոչ հեռու, նրա արևմտա-հարավային կողմում, բխում է մի սառնորակ աղբյուր, իսկ քիչ դեպի արևելք գտնվում է Սյունյաց երկրի նշանավոր ամրոցներից մեկը՝ Բուրաբերդը կամ Պոռաբերդը։

Եկեղեցին, որ միջին մեծության մի շենք է, պատկանում է «գմբեթավոր սրահներ» տիպի կառուցվածքների շարքին։ Նրա ուղիղ քառանկյունի հատակագիծը ոչ այնքան երկարածիք է, որքան ավելի մոտ է քառակուսու, ուստի հիշեցնում է կենտրոնագմբեթ ձևը։

Արևելյան ծայրում մշակված է կիսակլոր արսիդը՝ ցածրիկ բեմով։ Կողերի պատերը ներսից ունեն մեկական ելուստներ, որոնք այնքան մոտ են արևմտյան պատին, որ այդ կողմի անկյուններում գոյացրել են խորն ընկած մեծ խորշեր՝ կամարակապ գագաթնիներով, որոնք պատած են շթաքարածե (ստալակտիտ) նուրբ քանդակներով։

Այս ելուստների ծայրերից, ինչպես և արևելյան արսիդի եզրերից, ձգվում են գլանաձև կիսասյուներ՝ գեղեցիկ ձևով մշակված խարխալներով ու խոյակներով, որոնք միանալով կամարներով, իրենց վրա են կրում

Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանք.— Եկեղեցու մուտքը

բարձրագույն դմբեր՝ կլոր թմբուկով և սրածայր վեղարով։

Միակ մուտքը արևմտյան կողմից է, կիսակլոր ճակատակալ քարով և գեղաքանդակ պարակալով։ Հուշարձանի յուրաքանչյուր ճակատից և դրանց համապատասխան գմբեթի թմբուկի շորս կողմերից բացվում են մեկուկան փոքր լուսամուտներ, ըստ որի ճակատներում բացված լուսամուտներն ունեն խաչաձև գեղեցիկ շրջանակներ, իսկ գմբեթի թմբուկի մեջ բացվող լուսամուտները՝ միայն պսակներ։

Հուշարձանի ներսի երեսապատը և կիսասյուները գորշագույն բազալտի սրբատաշ քարերից են, իսկ արտաքին երեսապատը կաթնա-դեղնավուն հանքաքարի մաքուր տաշված քարերից՝ կրաշաղախի միացությամբ։ Շենքը ներսից սալահատակված է. տանիքը նույնպես պատած է սալերով։

Հուշարձանը շքեղորեն զարդարված է բուսական ու երկրաչափական ձևերի զարդաքանդակներով և զանազան բարձրաքանդակներով, որոնք մշակված են վերին աստիճանի նուրբ ու գեղեցիկ ձևով։ Բարձր մուտքի ու լուս-

⁴ Նույն տեղում, էջ 117, 188.

Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանք.—
զանգակատուն

սամուտների շրջանակների արևմտյան անկյունների մեծ խորշերի զազաթների զարդաքանդակներից, նույն ստալակտիտ քանդակներով է պատած նաև հյուսիսային պատի մեջ փորված մկրտության ավազանի զաթը:

Հատկապես ուշադրության արժանի է եկեղեցու մուտքի ճակատակալ քարի վրա քանդակած բարձրաքանդակը, ուր պատկերված է Մարիամ Աստվածածինը՝ մանուկ Յիսուսը գրկին (նկ. 2): Ինչպես նաև արևելյան աբսիդի կոնխի վրայի Քրիստոսի ամբողջական բարձրաքանդակը, որի երկու կողմերում մակագրված է՝ «Իսուս Քրիստոս»:

Բնմի վրա եղած վեմքարի մի կողմի վրա քանդակված է մի մարդու բարձրաքանդակ՝ հոգևորականի հագուստով, ձեռքերը դեպի վեր մեկնած: Իսկ գմբեթի հիմքի կամարի վրա եղած հինգ սրբապատկեր բարձրաքանդակները, ուսանց կարծիքով պատկերված է Քրիստոսը և չորս ավետարանիչները, ուսանց կարծիքով էլ Հայր Աստվածը՝ հրեշտակների խմբով:

Խիստ հետաքրքրական և ուշագրավ է հյուսիսային պատի վրա եղած բարձրաքանդակը, ուր պատկերված է որսի տեսարան՝ մի ծե-

րունի և երկու երիտասարդներ զինված նետերով ու աղեղներով. երիտասարդներից մեկը հեծյալ է, որը նետն ուղղել է եղջերուի վրա: Այդ բարձրաքանդակի վերևում փորագրված է՝ «Ամիրհասան որդի Պոռլա»:

Գավիթը գտնվում է եկեղեցու արևմտյան կողմում՝ նրան կից: Սրա կառուցման ժամանակը նույնպես հայտնի չէ, սակայն նկատվում է, որ կառուցված պետք է լինի եկեղեցուց հետո, հավանաբար ԺԳ դարի երկրորդ կեսում: Գավիթն ավերակ վիճակում է՝ նրանից պահպանվել են միայն պատերը, որոնց վերին մասերից որոշ տեղեր նույնպես քանդված են, ուստի նրա կառուցման ճիշտ ձևերը պարզ չեն:

Բայց նրա պահպանված մասերից որոշակի կերպով պարզ է դառնում, որ նա ներսում չի ունեցել սյուներ և կիսասյուներ, ինչ որ հատուկ է գավիթներին: Բացի դրանից, ներսում, յուրաքանչյուր պատի մեջ դրված երկուական կալունակները ցույց են տալիս, որ շենքի թաղակապ ծածկը գոտկող խաչաձևող կամարների ծայրերը հենվելիս են եղել այդ կալունակների վրա, իսկ ծածկի թաղի եզրերը նստելիս են եղել անմիջապես պատերի վրա, որոնք ներսի երեսների վրա, կալունակների միջև, ձգվում են նաև որմնակամարներ:

Չորս մուտքերից երկուսը բացվում են հյուսիսային պատի մեջ, իսկ մեկական հատ էլ հարավային և արևմտյան պատերի միջից: Ներսում, պատերի մեջ, մշակված են տարբեր մեծության մի քանի խորշեր՝ դարակների ձևով:

Կառուցողական նման ձևերը եզակի երևույթ են այդ կարգի կառուցվածքների շարքում, ուստի մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում հայ ճարտարապետության պատմության տեսանկյունից:

Ամբողջ շենքը շարված է դեղնագույն հանքաքարի մաքուր տաշված փոքր քարերով՝ կրաշաղախի միացությամբ:

Չանգակատունը գտնվում է գավթի արևմտյան կողմում՝ կից, և կազմում է համարյա նրա մի մասը: Կառուցել են տվել Հովհաննես և Թաճևա ամուսինները 1321 թվականին: Սա եռահարկ ձևով կառուցված մի շենք է, որն ավելի նման է հաղթական կամարի կամ մահարձանի, քան թե զանգակատան (նկ. 3):

Ստորին հարկը շարված է անմշակ մեծ քարերով, իսկ մյուս հարկերը՝ մաքուր տաշված քարերով՝ կրաշաղախով միաձուլված: Երկրորդ հարկի մեջ, արևմտյան կողմից մշակված է կամարակապ մեծ խորշ՝ խորանի նմանությամբ, իսկ ամենավերին՝ երրորդ հարկը կամարակապ լայն բացվածքի ձևով

է՝ երկթեք տանիքով, պատած սալաքարերով ու քիվերով:

Պարսպապատերը շատ բարձր են ու լայն և շարված են տարբեր մեծության անմշակ քարերով՝ հողաշաղախի միացությամբ:

Պարսպի ներսում պահպանվել են վանքի միաբանության բնակելի շենքերը՝ բազմաթիվ կացարաններով, որոնք շատ փոքր են և, որոնց պատերի ստորին մասերն են պահպանվել՝ շարված գետաքարերով, հողաշաղախի միացությամբ:

Վանքի շուրջը, պարսպի ներսում նկատելի են մի շարք գերեզմաններ, որոնց տապանաքարերը թաղված են գեանի մեջ և մասամբ ծածկված հողով:

ՎԻՄԱԳԻՐ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սպիտակավոր Ս. Աստվածածնի վանքի վրա փորագրված արձանագրությունները մեծ թիվ չեն կազմում, սակայն նրանք մեծ մասամբ գրված են բարդ փակագրերով, ուստի որքան դժվար ընդօրինակելի են, նույնքան և դժվար վերծանելի:

Ա. Եկեղեցու արևմտյան պատի վրա, արտաքուստ, մուտքի հարավային կողմում.

1. Կամսին Աստուծոյ եւ Պարսամ Արեղայ Մի-
2. արանեցա Սուրբ անապատիս զկալիորաց փոսն
3. Այգի տնկեցի՝ յանուն Սուրբ Աստուածածնիս
4. Եւ Սուրբ վիրածնայ գրով տվի յիշատակ՝ ինձ և
5. Իմոցն. միաբանք սահմանեցին: Բ: Ժամ յամէն
6. Աստուածածնի [տանին]. հակառակն գալտին և Զկայեն-
7. Ին առցէ: Թվ: ԶԶ: (1331):

Բ. Նույն արևմտյան պատի արտաքին երեսի վրա.

1. Զպարոն
2. Խոնտ-
3. Արն յի-
4. Շեցէք
5. Ի Քրիստոս:
6. Թվ. ՊԶԲ (1433):

Գ. Նույն տեղում, նախորդներից ներքև.

1. Եւ Մկրտիչս զիմ հոգոյ բ-
2. Ամին տվի Սուրբ Աստուածածնիս, սուգա-սանոր-
3. Ք՝ Մկրտիչն [և] միաբանք ի պատա-
4. րագն զիս ու զիմն յիշեն. Թվ: ԶԳԵ: (1346):

Դ. Նույն տեղում, մուտքի հյուսիսային կողմում.

1. Զփիրիկն և Զեիեկ-

2. Կունն յիշեցէք ի Տէր:

Ե. Նույն տեղում, նախորդի հյուսիսային կողմում՝ կից.

1. Զգաւազանս և զգու-
2. ինա յիշեցէք ի Քրիստոս. Թվիս: ՊՂէ: (1448)

Զ. Նույն եկեղեցու ներսում, հյուսիսային պատի վրա.

1. Կամսին Աստուծոյ եւ Էաչի, որդի պարոն Հասանա տվի նորակնունն Սուրբ
2. Աստուածածնիս և Սուրբ Անապատիս ի Հարութեան Դրիգոր Եզնատրի գտանծի հող իւր .Գ. համովն՝ վերի ու
3. Ներքի Եանապարհովն, .Բ. ձորամիջովն ու զհարաք տոչորնագն զհանդաի միջովն ու ներքին ար-
4. Խումիջովն, բերդի ձորովն տվաք հանգ ու սահման վախմ՝ մեզ ու մեր պատրոնաց հոգո
5. Բաժին: Միաբանքս գրեցին ամեն տարի .Գ. պատարագ ի փոխման Աստուածածնի. հակառակագն մասն ու բաժին զՅու-
6. դաի [և] Զկայենի առցէ. Թվ. ԶՀԱ. (1322):

Է. Նույն տեղում, նախորդից վերև.

Կամսին Աստուծոյ եւ տիրացու երիցու աւաք և Խուշոյ որդիս տվաք .Զ.:

Ը. Նույն տեղում, նախորդից վերև.

1. Յուսով նորածնին եւ Բուրէս Զառաւտկ-
2. անց այգին որն հալ[ալ] զնաւած էր տվի
2. Յանապատն Սպիտակաւոր Աստուածածնիս իմ
4. Հոգոյ բաժին՝ ի ձեռն Սուրբ Հաւր Մկ[րտ]չին
5. Եւ Սուրբ Հայ[րս]ն. և միաբանքս գրեցին փո-
6. յամսն Աստուածածնին :Բ: Պատարագ.
7. Ի թվիս: ԶԶԹ: (1340) յամէն խարհէ ա-գատ. հսկ-
8. առակն զատի Յաստուծոյ:

Թ. Նույն տեղում, նախորդից վերև

1. Յուսով նորածնին եւ Ամիրհասան՝ որդի
2. Էաչո [և] եւ Բուրազար Զտֆարէ մեր հարեն-
3. Եացն ի խոտորսւլէզ զնախա զպատառն Զ-
4. ջահենեց այգին, գԴավթենց այգ-
5. այտեզին կէսն տվաք Սուրբ Անապատիս՝ ի Դրի-
6. գորին գերեզմանիս՝ ի ձեռս հաւր Մկրտը-յին՝
7. Մեծ յուսով յիշատակ մեզ և նախն-
8. Եացն մերոց. Սուրբ հայրս և միաբանքս
9. Կարգեցին տարեն :Դ: Աւր պատարագ
10. Աւագ :Ե: Շաբթի Զատիկ:

Ժ. Նույն հյուսիսային պատի վրա, խորշի արևմտյան կողմում.

1. Կամսին Աստուծոյ եւ Սմբատ՝ որդի

2. Լիպարտի միաբանեցա Աւ-
3. ազ Անապատիս Սուրբ Կար-
4. ապետիս և Սպիտակաւ-
5. որ Աստուածածնիս և տվիվ զ-
6. Վախճանկենց այգին
7. Իւր ամեն հատաւն զծա-
8. ռետունկ՝ որ հանապազ զ-
9. Մեզ ի պատարագն յիշեն: Հակա-
10. ռակն և խափանողն դատի Յաստուծոյ
և
11. Անեծփ առցէ: Յամենայն իարհէ ա-
12. զատ. թվ.: ԶԶԸ: (1339):

ԺԱ. Դարձյալ եկեղեցու ներսում, արև-
մտյան պատի վրա՝ մուտքի հյուսիսային
կողմում.

1. Կամաւն Աստուծոյ եւ Մարգարէ
2. Վարդապետս և հարազատ եղբայր իմ
Գրիգոր
3. Եւ կին իւր շնորհավոր տվաք
4. Ընծա Աստուածածնիս զթան-
5. երի հողն ու զջրհատին ու
6. զՄուսկանց պատաւն ու զթե-
7. դուտն որն մեր զնուածփ էր՝
8. Որ զմեզ ի պատարաքն յիշեն:

ԺԲ. Զանգակատան վրա.

1. Թվ. ԶԶ. Կամաւն բարերարին
2. Աստուծոյ, եւ Յովհաննէս և Կենա-
3. Կից իմ Թաճնայ շինեցաք զգան-
4. Կակատունս...

